O‘zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta’limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA’LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: *Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov*
Mas'ul muharrir: *Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov*
Mas'ul muharrir o'rinbosari0: *Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedogogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev*

T A H R I R H A Y ' A T I

Aniq va tabiiy fanlar: *k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.*
Texnika fanlari: *t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.*
Ijtimoiy-gumanitar fanlar: *s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d, prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.*
Pedagogika fanlari: *p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d.,dost. M.Asqarova, PhD S.Jamoldinova, PhD, dots. M.Asranboyeva.*
Filologiya fanlari: *fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD.,dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev.*

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.
Pochta indeksi: 160136, ***Faks:*** (0369) 227-27-21,
Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi ***Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi*** *asosida chop etiladi. Jurnal* ***Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha*** *falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan. UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.*

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

NAMANGAN DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI 2026

NAMANGAN DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
"TA'LIM VA TARAQQIYOT" ILMIY-USLUBIY
JURNALI 2026-YIL 5-SON

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

O'ZBEKISTON IQTISODIY VA IJTIMOIY GEOGRAFIYASI DARSLARIDA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH KO'RSATKICHLARINI TAHLIL QILISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Xolova Salomat Toirovna
Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi S. Vosiqova nomidagi akademik litsey Umumta'lim fanlari kafedrasi geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya. *Maqolada oliy ta'lim muassasalarida O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi darslarida hududiy iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlarini tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Yalpi hududiy mahsulot, bandlik, investitsiya va kambag'allik kabi ko'rsatkichlar bilan ishlash bosqichlari, amaliy mashg'ulotlar va baholash mezonlari tahlil qilingan. Natijalar statistik ma'lumotlar bilan ishlashga asoslangan faoliyat o'quvchilarning tahliliy fikrlashini rivojlantirishini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *hududiy rivojlanish, iqtisodiy ko'rsatkichlar, tahliliy ko'nikma, O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi ta'limi, kartogramma, amaliy mashg'ulot.*

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ АНАЛИЗА ПОКАЗАТЕЛЕЙ РЕГИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В КУРСАХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. *В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты формирования навыков анализа показателей регионального экономического развития в рамках учебных курсов по экономической и социальной географии Узбекистана в высших учебных заведениях. Описываются этапы работы с такими показателями, как валовой региональный продукт (ВРП), занятость, инвестиции и уровень бедности, а также структура практических занятий и критерии оценивания. Результаты показывают, что деятельность, связанная с анализом статистических данных, способствует развитию у студентов аналитического мышления.*

Ключевые слова*: региональное развитие, экономические показатели, аналитические навыки, преподавание экономической и социальной географии Узбекистана, картограмма, практическое занятие.*

DEVELOPING SKILLS FOR ANALYZING REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT INDICATORS IN COURSES ON THE ECONOMIC AND SOCIAL GEOGRAPHY OF UZBEKISTAN

Abstract*. This article examines the theoretical and practical aspects of developing skills for analyzing regional economic development indicators within courses on the economic and social geography*

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

of Uzbekistan at higher education institutions. It explores the stages of working with indicators such as Gross Regional Product (GRP), employment, investment, and poverty, as well as the structure of practical exercises and assessment criteria. The findings indicate that activities centered on working with statistical data foster the development of students' analytical thinking.

Keywords: *regional development, economic indicators, analytical skills, education in the economic and social geography of Uzbekistan, cartogram, practical exercise.*

KIRISH

O‘zbekistonda hududlarni uyg‘un va barqaror rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Hududlarning iqtisodiy imkoniyatlarini baholash, ularning ustunlik va muammolarini aniqlash uchun statistik ko‘rsatkichlarni tahlil qila oladigan mutaxassislar zarur. Oliy ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasida ta’lim sifatini oshirish, o’quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlash hamda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1; 2]. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida ham hududlar salohiyatidan samarali foydalanish va inson kapitalini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan [3].

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Geografik tafakkur va fazoviy tahlilni rivojlantirishga oid ilmiy qarashlarda xarita, statistik ma’lumot va hududiy axborotlar bilan ishlash muhim o‘rin egallaydi. D. Sintonning 2023-yilda chop etilgan “GIS, Geospatial Technology, and Spatial Thinking in Geography Education” nomli ilmiy sharhida geografik axborot tizimlari va raqamli xaritalarning ta’lim jarayonidagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Muallif geografik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning fazoviy fikrlashi va hududiy muammolarni tahlil qilishiga yordam berishini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, texnologiyadan foydalanishning o‘zi yetarli emasligi, uning aniq o‘quv maqsadi va metodik topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirilishi zarurligini ko‘rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

O’zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi fani bu jihatdan keng imkoniyatlarga ega, chunki u hududlarni ularning tabiiy sharoiti, aholisi va xo‘jaligi birligida o‘rganadi.

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

Biroq amaliyotda o'quvchilar ko'pincha tayyor raqamlarni yodlash bilan cheklanadi, ko'rsatkichlarning mohiyatini tushunmaydi va ular asosida mustaqil xulosa chiqara olmaydi. Shu sababli hududiy iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlarini tahlil qilish ko'nikmalarini maqsadli va tizimli shakllantirish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi.

Iqtisodiy va ijtimoiy O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasiga oid darslik va qo'llanmalarda hududlarning xo'jalik tuzilmasi, ixtisoslashuvi va rivojlanish darajasini baholash usullari yoritilgan [4]. Pedagogik texnologiyalarga bag'ishlangan ishlarda esa ko'nikma bilimni amaliy faoliyatda qo'llash qobiliyati sifatida talqin qilinadi va u faqat mashq, takrorlash hamda real vaziyatlarda qo'llash orqali shakllanishi ta'kidlanadi [5; 6; 7]. Ta'limning faoliyatga yo'naltirilgan bo'lishi, o'quvchi o'qituvchi bilan hamkorlikda natijaga erishishi zamonaviy yondashuvlarning asosi hisoblanadi [8].

Tadqiqotda ilmiy-metodik adabiyotlar tahlili, pedagogik kuzatish, taqqoslash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Hududiy rivojlanishni tavsiflovchi ko'rsatkichlar mazmuni jihatidan guruhlandi va har bir guruh bo'yicha o'quvchilar bajaradigan faoliyat turlari belgilandi.

Hududiy iqtisodiy rivojlanishni baholashda odatda quyidagi ko'rsatkichlar guruhidan foydalaniladi: yalpi hududiy mahsulot va uning aholi jon boshiga hisoblangan qiymati; sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmatlar sohasining hajmi; investitsiyalar va eksport; bandlik, ishsizlik va daromad darajasi; kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi; kambag'allik darajasi. O'quvchi avvalo ushbu ko'rsatkichlarning mohiyatini, o'lchov birligini va hisoblash usulini bilishi kerak. Faqat shundan keyingina ularni taqqoslash va izohlash mumkin.

Tahlil ko'nikmasi bir necha tarkibiy qismdan iborat bo'lib, ularni bosqichma-bosqich shakllantirish samarali bo'ladi (1-jadval).

1-jadval.

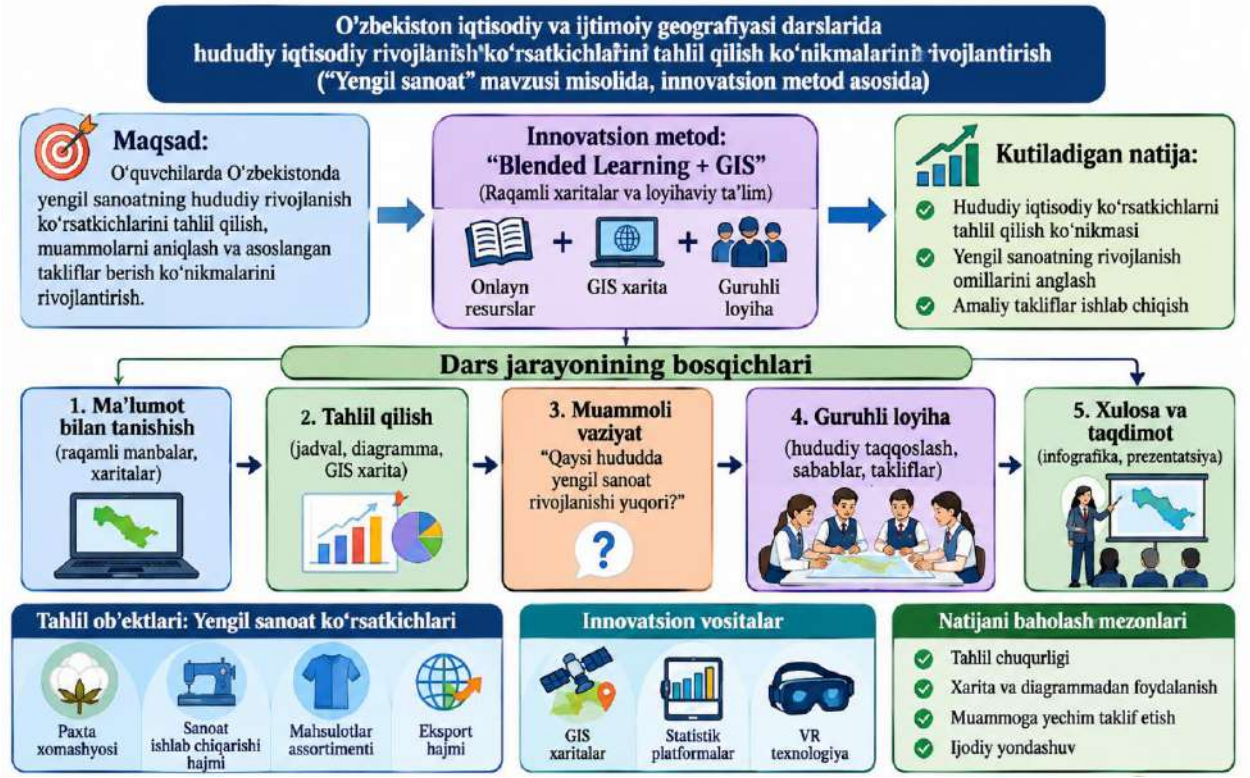
Tahliliy ko'nikma tarkibi va o'quv faoliyati

Ko‘nikma	**O‘quv faoliyati**	**Kutiladigan natija**
Ma’lumot izlash	Rasmiy statistika manbalaridan ko‘rsatkich tanlash	Ishonchli manba bilan ishlash
Hisoblash	O‘sish sur’ati, ulush, aholi jon boshiga ko‘rsatkichni topish	Ko‘rsatkichlarni mustaqil hisoblash
Vizuallashtirish	Diagramma va kartogramma tuzish	Ma’lumotni grafik shaklda ifodalash
Taqqoslash	Hududlar reytingini tuzish	Hududlar farqini aniqlash
Xulosa chiqarish	Hudud uchun SWOT tahlili va tavsiya	Dalilga asoslangan qaror taklifi

Birinchi bosqichda o’quvchilar rasmiy statistika manbalaridan foydalanishga o‘rgatiladi. Ular bir nechta hudud uchun bir xil davr ma’lumotlarini topadi va ma’lumotlarning to‘liqligi hamda taqqoslanishini tekshiradi. Ikkinchi bosqichda oddiy hisob-kitoblar bajariladi: o‘sish sur’ati (joriy davr qiymatining oldingi davr qiymatiga nisbati), tarmoq ulushi, aholi jon boshiga qiymat. Bu amallar murakkab emas, ammo ko‘rsatkichlarning mazmunini anglashga yordam beradi, chunki mutlaq raqam bilan nisbiy raqamning farqi aniq ko‘rinadi.

Uchinchi bosqichda o’quvchilar olingan natijalarni diagramma, jadval va kartogramma shaklida ifodalaydi. Kartogramma hududlar o‘rtasidagi farqni birinchi qarashdayoq ko‘rsatadi va fazoviy fikrlashni rivojlantiradi, bu esa O’zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi fanining o‘ziga xos jihatidir. Elektron jadval dasturlaridan foydalanish hisob-kitobni tezlashtiradi va o’quvchiga vaqtini tahlilga sarflash imkonini beradi. To‘rtinchi bosqichda hududlar reytingi tuziladi va ularning rivojlanish darajasi farqining sabablari muhokama qilinadi: tabiiy resurslar, joylashuv, aholi tarkibi, infratuzilma va mehnat resurslari.

Yakuniy bosqichda o'quvchilar tanlangan hudud uchun SWOT tahlilini bajaradi va rivojlanish istiqbollari bo'yicha asoslangan tavsiya ishlab chiqadi. Bu bosqichda keys-metod va loyiha metodidan foydalanish samarali: guruhlarga turli hududlar beriladi, ular maslahatchi sifatida hudud hokimligiga tavsiya tayyorlaydi va uni auditoriya oldida himoya qiladi. Shu orqali o'quvchi tahlil natijasini amaliy qarorga aylantirishni o'rganadi (1-rasm).

Ko'nikmalar shakllanganini baholash uchun oldindan ma'lum mezonlar zarur: manbaning ishonchliligi, hisob-kitobning to'g'riligi, grafik ifodaning aniqligi, xulosaning dalillanganligi va jamoada ishlash madaniyati. Mezonlarni o'quvchilarga mashg'ulot boshida tanishtirish ularning faoliyatini yo'naltiradi va o'z-o'zini baholashga imkon beradi. Pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, amaliy mashg'ulotlarda real statistik ma'lumotlar bilan ishlagan o'quvchilar ko'rsatkichlarni mazmunan izohlay oladi, hududlar o'rtasidagi farqning sabablarini asoslab bera oladi va xulosalarida mavhum ta'riflardan kamroq foydalanadi.

Shu bilan birga, bir qator qiyinchiliklar ham mavjud. Statistik ma'lumotlar turli manbalarda turlicha taqdim etilishi, ko'rsatkichlarning davriy yangilanib turishi o'qituvchidan ma'lumotlarni oldindan tanlab, tekshirib qo'yishni talab qiladi. O'quvchilar tayyorgarlik darajasi turlicha bo'lgani uchun topshiriqlarni murakkablik darajasi bo'yicha tabaqalashtirish maqsadga muvofiq: dastlab bitta ko'rsatkich va ikki hudud, keyinchalik ko'rsatkichlar tizimi va barcha viloyatlar tahlil qilinadi.

Amaliy mashg'ulot topshirig'iga misol sifatida quyidagi vazifani keltirish mumkin: o'quvchilar guruhi uchun uchta viloyatning aholi jon boshiga yalpi hududiy mahsuloti, sanoat ulushi va bandlik darajasi bo'yicha ma'lumotlar beriladi. O'quvchi birinchi navbatda ko'rsatkichlarni bir xil o'lchov birligiga keltiradi, so'ng o'sish sur'atini hisoblaydi, natijani diagrammada aks ettiradi va viloyatlar orasidagi farqni izohlaydi. Oxirida u «Qaysi hududda xizmatlar sohasini rivojlantirish ustuvor bo'lishi kerak va nima uchun?» degan savolga dalillar bilan javob beradi. Bunday topshiriq o'quvchini raqamdan xulosaga olib boradi.

Mustaqil ish ham tahliliy ko'nikmani mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. O'quvchiga tanlangan hududning bir necha yillik ma'lumotlarini yig'ib, qisqa tahliliy ma'lumotnoma tayyorlash topshirig'i beriladi. Ma'lumotnomada ko'rsatkichlar dinamikasi, hududning mamlakat bilan solishtirmasi va kelgusi rivojlanish yo'nalishlari aks etadi. Bu ish o'quvchining ilmiy matn yozish, manbaga murojaat qilish va o'z fikrini yozma shaklda asoslash malakasini ham shakllantiradi, bu esa magistratura va ilmiy faoliyatga tayyorgarlikda qo'l keladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Umuman olganda, hududiy iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlarini tahlil qilish metodikasini quyidagi pedagogik natijalar bilan tavsiflash mumkin:

- o'quvchilarning statistik va iqtisodiy-geografik ma'lumotlarni izlash, saralash va tizimlashtirish ko'nikmalari rivojlanadi;

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

- hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy farqlarni aniqlash va taqqoslash qobiliyati shakllanadi;
- iqtisodiy rivojlanish omillari o‘rtasidagi sabab-oqibat bog‘liqliklarini izohlash malakasi mustahkamlanadi;
- xarita, jadval, diagramma va grafiklar asosida geografik xulosalar chiqarish ko‘nikmasi rivojlanadi;
- hududiy muammolar yuzasidan mustaqil fikr bildirish va amaliy takliflar ishlab chiqish qobiliyati takomillashadi.

Shunday qilib, O‘zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi darslarida hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlarini tahlil qilishga yo‘naltirilgan topshiriqlar tizimini qo‘llash o‘quvchilarning geografik tafakkuri, iqtisodiy savodxonligi va mustaqil tahliliy faoliyatini rivojlantirishning muhim metodik sharti hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O’zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi darslarida hududiy iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish ma’lumot izlash, hisoblash, vizuallashtirish, taqqoslash va xulosa chiqarish bosqichlarini o‘z ichiga olgan tizimli jarayondir. Real statistik ma’lumotlarga asoslangan amaliy mashg‘ulotlar, keys va loyiha metodlari hamda aniq baholash mezonlari o’quvchilarning tahliliy fikrlashini va kasbiy tayyorgarligini oshiradi. Kelgusida ushbu yondashuvning samaradorligini tajriba-sinov ishlari yordamida miqdoriy jihatdan o‘rganish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Soliyev A. O‘zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy O’zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasisi. – Toshkent: Universitet, 2014.
3. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
4. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
5. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2008.